

Pika-asutuslaista joukkopaluuun kevääseen 1942

**Monet kotinsa menettäneet siirtokarjalaiset
palasivat välillä takaisinvalattuun ja sodan
tuhoamaan Karjalaan.**

Eduskunta sääti pika-asutuslain maataloussiirtoväen asuttamiseksi kesäkuussa 1940. Siirtoväki jätti elokuun alkuun mennessä yhteensä 38 873 hyväksytyä maansaantihakemusta. Niiden perusteella valmistui maataloussiirtoväen sijoitussuunnitelma 4.10.1940 parhaiksi talven kynnykselle. Talvi merkitsi kuitenkin käytännön kenttätyölle pakollista luppoaikaa, mutta antoi myös aikaa lain toimeenpanoon muutosta ajaneille mahdollisuuden. Vastustus tiivistyi maataloustuottajien etujärjestön MTK:n ympärille äänitorvena puheenjohtaja Juho Jännes ja ruotsinkielisiin maanluovuttajiin johtajanaan ministeri Ernst von Born. Siirtoväen puheenvuoroja käyttivät näkyvimmin maanviljelijä Eeno Pusa ja agronomi Johannes Virolainen.

Kamppailu vastikemaan hankinta-ajan pidentämisestä tiivistyi kuitenkin talvella 1940-41 selvästi kielikysymykseen, sillä suomalaiset maanluovuttajat jättäytyivät osittain taktisista syistä kielikiistan ulkopuolelle. Pankinjohtaja J.W. Rangellin johtama hallitus nautti liittoksissaan koko talven, kun maalaisliitto ja RKP kiistelivät vastikemaakysymyksestä. Tasavallan presidentti Risto Ryti pani koko arvovaltansa peliin ruotsinkielisten ajaman vastikemaan hankinta-ajan pidentämisen puolesta. Eduskunta äänesti kuitenkin lainmuutosesityksen kumoon toukokuussa 1941. Ministeri von Born erosi välittömästi hallituksesta.

Toukokuussa 1941 karjalainen siirtoväki odotteli malttamattomana oman viljelmän saantia tulevana kesänä ja Karjalan Liitto valoi pontevasti asutettavien

etuja. Kevään edistyessä evakojen väliaikaisissa majoituspaikoissa alkoivat kiertää yhä varmempina huhut Saksan armeijan ja omien joukkojen tulevasta hyökkäyksestä kohti itää ja koti-Karjalaa.

Jo ennen operaatio Barbarossan alkamista Karjalan Liitto käänsi 20. kesäkuuta kuin taikaiskusta politiikkansa suunnan, sillä liiton piirissä ryhdyttiin laatimaan suunnitelmia Karjalaan paluun varalta.

Kesäkuun 1941 tilinpäätös

Suomen armeijan liikekannallepano kesäkuun puolivälissä riuhtaisi pääosan pika-asutuksen toimeenpanossa välttämättömistä maanmittareiden, agronomien ja metsänhoitajien ammattikunnista armeijan saappaisiin. Pika-asutuksen toimeenpano pysähtyi välittömästi ja keskeytettiin myöhemmin kesällä, kun entiset evakot olivat joukolla lähdössä takaisin koti-Karjalaan. Jo kesäkuun viimeisenä päivänä Karjalan Liiton lähetystö kävi luovuttamassa presidentti Rytille ja pääministeri Rangellille muistion "uuden karjalaiskysymyksen järjestämisestä".

Pika-asutuksen keskeytyessä oli sijoitussuunnitelman mukaisesti lähes 39 000 viljelmästä valmiina tai valmistumassa 13 000 tilaa. Noin 8 000 tilalle oli tehty viljelysopimukset ja otettu asukkaat. Näyttää ilmeiseltä, että kesän ja syksyn 1941 aikana loputkin evakot olisivat päässeet kiinni omaan tilaansa. Karjalaisen evakkokansan spontaania riemua suomalaisen salamasodan -kesäsodanhyökkäyksen vyöryessä vanhalle rajalle syyskuun alkuun 1941 mennessä kuvaa hyvin se, että lopulta vain tuhat pi-

ka-asutustilan saaneista säilytti sen eikä lähtenyt takaisin vanhalle kotiseudulle.

Karjalan Liiton aktiivisuudesta huolimatta takaisinvalatun alueen ylin hallinto jäi vuosiksi 1941-1944 Päämajan sotilashallinto-osastolle, vaikka suuri osa sen tehtävistä siirtyi vähitellen siviileille. Lisäksi täyden mobilisaation maassa siviilit vastasivat reserviläisinä monista sotilashallinnon tehtävistä. Esimerkkeinä voi mainita päämajasta luutnantti Johannes Virolaisen ja karjalaisen kansanedustaja Eemil Luukan.

Syksy 1941 – vähitellen elpyvä elämä

Kesällä 1941 takaisinvalattu Karjala oli kahden ylitse vyöryneen sodan – talvisodan ja jatkosodan hyökkäysvaiheen – jäljiltä raunioitunut maakunta. Vain Keski-Karjalan maaseutukunnissa, jonne talvisodan taistelut eivät olleet yltäneet, tuhot olivat yleensä vähäisempiä. Kotiinpalajia olivat odottamassa nokiset rauniot, tykkätulen raikamat metsät ja pajunvitsoja työntävät pellot.

Elämä sodan tuhoamassa Karjalassa alkoi syksyllä 1941 elpyä pienin askelin sotilashallinnon määräämässä marssijärjestyksessä, sillä juuri sen väestönsiirtotoimisto johtajanaan Johannes Virolainen myönsi kuumeisesti paluuta odottavalle siirtoväelle paluuluvat. Tiukasti säädelyä paluuta valvottiin sotilashallinto-alueen rajalle perustetuissa rajatoimistoissa.

Siviiliväestön mahdollisimman nopeaa osittaista paluuta Karjalaan puolsivat evakoiden inhimillisesti katsoen ymmärrettävien toiveiden ohella monet valtakunnan kannalta tärkeät kysymykset. Pysyvään elintarvikepulaan suistuvassa

Suomessa maataloustöiden välttämätön käynnistäminen Karjalassa vaati maataloussiirtoväen pikaista paluuta. Lähes puolen miljoonan miehen suurarmeijan ja neljännes miljoonan maataloudesta irrallaan eläneen viljelijäevakon maassa oli huutava pula omilla pelloillaan uurastavista leiväntuottajista. Karjalan 270 000 peltihehtaaria odottivat syksyllä 1941 kyntäjiään, jotta keväällä 1942 päästäisiin kevätkylvöihin täydellä teholla.

Paluun painopiste oli alusta lähtien maataloussiirtoväessä. Kaupunkien eli lähinnä Viipurin jälleenrakentaminen ja siviiliväestön paluu sai odottaa vuoroaan. Sodan tuhot rajoittivat kuitenkin myös maataloussiirtoväen paluuta syksyllä 1941, koska talven selkään ei kodittomia voitu päästää. Ensimmäisinä palasi siirtoväen etujoukko jo elokuun alussa moniin Laatokan Karjalan pitäjiin, joihin sallittiin hieman myöhemmin jopa vapaa muutto. Tämä kokeilu näyttää kuitenkin epäonnistuneen, sillä evakot palasivat siirtoväen huoltojohtaja Urho Kekkosen sanoin "lapsineen ja kaikkineen".

Syksyn 1941 aikana palasi Karjalaan 70 000-75 000 henkeä maataloustöihin ja pikaisimpia toimia vaativiin jälleenrakennustöihin. Sotilashallinto oli myöntänyt paluuluvan hieman suuremmalle evakkojoukolle, mutta Suomen armeijan päävoimien koko syksyn jatkunut hyökkäys Itä-Karjalaan sitoi hallitsemattomasti rautateiden koko kaluston hyökkäysodan huoltokuljetuksiin eikä "härkävaunuja" riittänyt paluukuljetuksiin Karjalaan. Siirtoväen paluukuljetukset lykkääntyivät pahasti kuitenkin vasta keväällä 1942. Ensin

oli purettava junien summa joka ylettyi Turusta ja Porista Itä-Karjalaan. Vasta sen jälkeen oli saatavilla vaunuja evakkokuljetuksiin.

Joukkopaluuun kevät 1942

Talvella 1942 ratkaisevasti huonontunut elintarviketilanne pakotti Siirtoväen huollon keskuksen ja päämajan sotilashallinto-osaston suunnittelemaan maataloussiirtoväen siirtämistä Karjalaan. Siirtoväen kevätmuutto tulisi olemaan tärkeä osa kesän 1942 "tuotantokamppailua". Evakoista noin 120 000 henkeä, joista pääosa maataloussiirtoväkeä, oli halukkaita paluumuuttoon. Pikkukaupungiksi kutistuneeseen raunio-Viipuriin suunnitteli välitöntä paluuta vain 6 000 kaupunkilaisevakkoa.

Kesään mennessä kaikkiaan noin 90 000 henkeä palasi kotiinsa aloittaakseen uuden elämän rakentamisen. Vuoden 1942 lopussa Karjalassa asui noin 235 000 henkeä eli lähes 60 prosenttia vuoden 1939 asukasluvusta.

Uuden evakuoinnin alkaessa kesäkuussa 1944 valtakuntaan palautetussa Karjalassa asui noin 280 000 henkeä eli noin 70 prosenttia vuoden 1939 väestömäärästä. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että luvussa eivät ole mukana rintamalla olleet sotilaat – evakokoisat ja evakkoperheiden aikuiset pojat.

Kaikki halukkaat eivät päässeet kuitenkaan jatkosodan vuosina palaamaan. Rintamalinjan läheisyydessä olleiden Kannaksen entisten rajakuntien Terijoen, Kivennavan, Metsäpirtin ja Raudun siirtoväestä suurin osa joutui jatkamaan elämäänsä väliaikaisuudessa, kun pika-asutuslaki oli rauennut ja Kar-

jalaan paluun mahdollistava voitollinen sota antoi odottaa itseään. Tämän jo useimmiten syksyllä 1939 evakkotielle joutuneen siirtoväkiryhmän vaiheita sotavuosina ei ole toistaiseksi tutkittu.

Kevään 1942 joukkopaluun ansiosta maakunnan 270 000 peltohehtaaria saatiin kylvöön noin 72 000 hehtaaria. Tulos oli kohtuullisen hyvä, kun muistetaan työvoiman niukkuus ja hevosten vähäisyys. Seuraavana vuonna lähes kaikki pellot

olivat käytössä, ja Karjalan maatalous leipäviljan ja perunanviljelyssä omavarainen.

Kaupungit ja teollisuus saivat odottaa vuoroaan

Kaupunkien siirtoväestä palasi vuoteen 1944 mennessä noin 40 prosenttia. Paluumahdollisuuksia rajasi ennen kaikkea vaikea asuntopula, mutta myös kaupunkilaisevakkojen sijoittuminen uusille kotipaikoille niin sanotun välirauhan aikana vuosina 1940-41.

Asuntojen ja teollisuuden

jälleenrakentamista rajoittivat työvoima- ja materiaalipula. Suurin osa parhaasta työvoimasta oli rintamalla ja urbaanin jälleenrakentamisen tärkeimmistä perusraaka-aineista sementistä ja betoniraudasta pääosa rahdattiin ensin linnoitustöihin kauas Itä-Karjalaan ja viimein talvelle 1944 Kannakselle.

Karjalainen siirtoväki sijoitetaan sotavuosien Suomessa yleensä vain omaan evakkojen ryhmään. Karjalan jälleenrakentajien ankaraa

elämää vuosina 1941-1944 sävyttivät kuitenkin myös kaikki sota-Suomen yhteiset surut ja ilot. Suuri osa karjalaisista ja -pojista oli rintamalla, monelle evakolle sotaeskeys ja -orpous olivat osa sotavuosien arkea, ja Karjalasta matkattiin sotalapsina Ruotsiin suhteellisesti useammin kuin mistään muualta. Joutuivatpa monet suojärveläiset kokemaan "siviilisotavankeuden" kirotkin.

Silvo Hietanen

Julkaistu Silvo Hietasen luvalla (Pelvas/Hietanen)

Jatkosodan vuosina kotiseuduille Karjalaan palasi yli 200 000 henkeä. Kuvassa räisäläisiä Ilmeellä kesällä 1944.
Kuva: Puolustusvoimien kuva-arkisto.